

Олена Пархоменко*

МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕРНОВОГО РИНКУ В УКРАЇНІ

У статті досліджено особливості функціонування та державного регулювання ринку зерна в Україні як одного з ключових секторів національної економіки, що має важливе значення для продовольчої безпеки держави та формування її експортного потенціалу. Проаналізовано роль України на світовому зерновому ринку, взаємодію основних учасників ринку та суперечності між необхідністю підтримки експорту і забезпеченням стабільності внутрішніх цін. Обґрунтовано необхідність ефективного державного впливу, спрямованого на балансування інтересів виробників, переробників, трейдерів і споживачів, а також на підтримку конкурентоспроможності аграрного сектору.

Особливу увагу приділено трансформації механізмів державного регулювання ринку зерна в умовах повномасштабної війни, що спричинила суттєві логістичні, виробничі та інституційні виклики для аграрної галузі. Розглянуто проблеми, пов'язані з блокуванням експортних шляхів, руйнуванням інфраструктури та необхідністю адаптації державної політики до кризових умов. Підкреслено важливість удосконалення регуляторних підходів з урахуванням процесів євроінтеграції та гармонізації з нормами Європейського Союзу, що має сприяти підвищенню стійкості та ефективності функціонування зернового ринку України.

Ключові слова: державне регулювання, зерновий ринок, ринок зерна, державна аграрна політика, інфраструктура зернового експорту, продовольча безпека.

Табл. 2. Рис. 1. Літ. 15.

DOI: 10.32752/1993-6788-2026-1-297-14-25

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6492-6836>

Olena Parkhomenko

THE MECHANISM OF STATE REGULATION OF THE GRAIN MARKET IN UKRAINE

The article examines the features of the functioning and state regulation of the grain market in Ukraine as one of the key sectors of the national economy, which plays an important role in ensuring the country's food security and shaping its export potential. The role of Ukraine in the global grain market, the interaction of the main market participants, and the contradictions between the need to support exports and ensure the stability of domestic prices are analyzed. The necessity of effective state influence aimed at balancing the interests of producers, processors, traders, and consumers, as well as supporting the competitiveness of the agricultural sector, is substantiated.

Particular attention is paid to the transformation of state regulation mechanisms of the grain market under the conditions of the full-scale war, which has caused significant logistical, production, and institutional challenges for the agricultural sector. The problems associated with the blocking of export routes, destruction of infrastructure, and the need to adapt state policy to crisis conditions are considered. The importance of improving regulatory approaches taking into account the processes of European integration and harmonization with the norms of the European Union is emphasized, which should contribute to strengthening the resilience and efficiency of the functioning of the Ukrainian grain market.

Keywords: state regulation, grain market, grain trade, state agricultural policy, grain export infrastructure, food security.

Peer-reviewed, approved and placed: 05.03.2026

* V.N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv. Ukraine.

Постановка проблеми. Ринок зерна в Україні є одним із ключових секторів національної економіки, що суттєво впливає на рівень продовольчої безпеки держави, макроекономічні показники та зовнішньоторговельний баланс. Завдяки значному природному потенціалу, зокрема наявності родючих чорноземних ґрунтів, зернове господарство сформувалося як одна з найбільш конкурентоспроможних галузей агропромислового комплексу. Українське зерно традиційно відіграє важливу роль не лише у внутрішньому господарстві країни, але й у глобальній системі продовольчого забезпечення.

Упродовж тривалого часу Україна входила до числа провідних світових експортерів зерна, постачаючи значні обсяги пшениці, кукурудзи та ячменю на міжнародні ринки. Така позиція зумовлює вплив країни на формування світових цін на продовольство та безпосередньо пов'язана із забезпеченням продовольчої безпеки низки держав Азії, Африки та Близького Сходу. У цих умовах особливої актуальності набуває питання ефективного державного регулювання зернового ринку, спрямованого на узгодження інтересів виробників, переробників, трейдерів і споживачів, а також на підтримку стабільності внутрішнього ринку.

Актуальність дослідження значно зросла в умовах повномасштабної війни, яка спричинила серйозні виклики для аграрного сектору України. Руйнування інфраструктури, обмеження експорту через блокування портів, замінування сільськогосподарських земель та інші фактори суттєво ускладнили функціонування зернового ринку. У цих умовах особливого значення набуває аналіз ефективності державної політики та пошук нових підходів до регулювання зернового ринку з метою забезпечення його стійкості та відновлення.

Незважаючи на значний науковий доробок у сфері державного регулювання аграрних ринків, існуючі дослідження здебільшого охоплюють період до 2022 року та не відображають нових реалій функціонування зернового ринку в умовах збройного конфлікту. Крім того, в умовах євроінтеграції та підготовки до вступу в ЄС виникає нагальна потреба у переосмисленні регуляторних підходів з позицій гармонізації із законодавством та стандартами Євросоюзу. У зв'язку з цим виникає необхідність у більш детальному аналізі та вдосконаленні підходів до державного регулювання ринку зерна, що і визначає напрям цього дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання формування ефективного механізму регулювання ринку зерна вже давно посідає значне місце у наукових дослідженнях та широко представлені в спеціалізованій літературі. Так, С. М. Кваша обґрунтував застосування теорії добробуту для здійснення соціально-економічної оцінки наслідків прийняття управлінських рішень в аграрній сфері [1]. А. Д. Діброва обґрунтував теоретико-методологічні засади вдосконалення механізму державного регулювання сільськогосподарського виробництва на основі запропонованої інтегрованої системи стратегічних пріоритетів [2]. У своїй роботі, О. В. Жемойда питому вагу віддав механізму формуванню пропозиції на внутрішньому та зовнішньому сегментах ринку агро-продовольчої продукції та запропонував

враховувати регіональну спеціалізацію країни і оцінювати рівень концентрації виробництва [3]. О. В. Ковальова оцінила потенціал валового виробництва зерна, внутрішнього споживання та його експорту, сформувала пропозиції щодо подальшого розвитку державної аграрної політики на ринку зерна [4]. О. А. Козак в своєму труді представив об'єктивну економічну оцінку сучасного розвитку зернової галузі, виявлено особливості її функціонування та основні проблеми [5].

О. М. Шпичак обґрунтував, що домінування обсягів експорту вітчизняного зерна на сучасному етапі є виправданим, оскільки зумовлено відсутністю належної ємності внутрішнього ринку зернових, низькими рівнями розвитку галузі тваринництва та купівельної спроможності населення та сформував пропозиції щодо необхідності диверсифікації напрямів використання виробленого в Україні зерна [6]. В. Я. Месель Веселяк оцінив потенційні можливості виробництва зерна в Україні за рахунок підвищення врожайності зернових культур та визначив окупність додаткових витрат приростом вартості валових зборів цих культур [7]. У роботі Яремчук Н. В. було проаналізовано системну методологію управління всім зернопродуктовим підкомплексом через визначення закономірностей, наукових принципів та методів, та доведено, що управління зернопродуктовим підкомплексом АПК як складною економічною системою має враховувати принцип ієрархічності цілей його учасників та також розроблено критерії ефективності управління [8].

Попри значний обсяг досліджень, присвячених державному регулюванню аграрного сектору, окремі аспекти функціонування зернового ринку України залишаються недостатньо вивченими. Зокрема, у науковій літературі обмежено представлено комплексний аналіз трансформації механізмів державного регулювання зернового ринку в умовах повномасштабної війни та адаптації регуляторних інструментів до кризових викликів.

Недостатньо дослідженими залишаються питання ефективності антикризових заходів держави щодо стабілізації цін, підтримки експортного потенціалу галузі та впливу інституційних змін на конкурентоспроможність українського зерна на міжнародних ринках. Також потребують наукового обґрунтування проблеми координації між суб'єктами регулювання в умовах воєнного часу та відповідності існуючих регуляторних механізмів євроінтеграційним вимогам.

Саме ці недостатньо досліджені аспекти визначають наукову нішу та зумовлюють актуальність проведення даного дослідження.

Метою дослідження є аналіз існуючого механізму державного регулювання ринку зерна в Україні, оцінка ефективності нормативно-правових інструментів, та визначення напрямків вдосконалення з метою забезпечення стабільного функціонування ринку, підвищення конкурентоспроможності української продукції на міжнародних ринках та зміцнення продовольчої безпеки країни.

Основні результати дослідження. Механізм державного регулювання ринку зерна являє собою складну багаторівневу систему, що функціонує через

взаємодію різноманітних інструментів впливу на ринкові процеси. Для систематизації та глибшого розуміння специфіки кожного з них доцільно здійснити їх класифікацію за функціональною ознакою. Сучасна економічна теорія виділяє чотири основні категорії інструментів державного втручання в аграрний сектор (Рис. 1).

Економічні інструменти безпосередньо впливають на фінансові параметри функціонування ринку через механізми ціноутворення, бюджетної підтримки та обмеження обсягів торгівлі. Правові інструменти формують нормативно-законодавчу базу, що визначає "правила гри" для всіх учасників ринкових відносин. Організаційні інструменти забезпечують інституційну основу регулювання через створення спеціалізованих структур та систем контролю. Інформаційні інструменти сприяють прозорості ринку та забезпечують учасників необхідними даними для прийняття обґрунтованих рішень. Кожна з цих категорій має власну специфіку застосування, переваги та обмеження.

Ефективність механізму державного регулювання ринку зерна значною мірою залежить від чіткого розмежування функцій та повноважень між інституційними суб'єктами, що здійснюють регуляторний вплив на різних рівнях та напрямках ринкової діяльності.

Рис. 1. Класифікація інструментів державного регулювання ринку зерна в Україні, сформовано автором на основі аналізу нормативно-правових актів України [9, 10]

Таблиця 1. Систематизація суб'єктів регулювання зернового ринку, їх функцій та інструментів впливу, сформовано автором на [9, 10]

	Суб'єкт регулювання	Основні функції	Інструменти впливу
Стратегічний рівень	Кабінет Міністрів України	1) Затвердження державних програм розвитку зернового сектору; 2) Визначення обсягів державного резерву зерна; 3) Встановлення тимчасових обмежень експорту (квоти, ліцензування)	1) Постанови, розпорядження; 2) Державні цільові програми; 3) Механізми квотування та ліцензування
	Міністерство аграрної політики та продовольства України Державна продовольчо-зернова корпорація України (ДПЗКУ)	1) Формування та реалізація державної аграрної політики; 2) Розробка стратегій розвитку зернового ринку; 3) Координація діяльності підпорядкованих структур 1) Здійснення інтервенційних закупівель зерна; 2) Формування та управління державними запасами; 3) Забезпечення стабільності цін на внутрішньому ринку	1) Накази, стратегії, галузеві програми; 2) Нормативні акти з питань виробництва та обігу зерна; 3) Міжнародні угоди у сфері торгівлі зерном 1) Форвардні та спотові закупівлі; 2) Інтервенційні ціни; 3) Зберігання та реалізація зерна з державних запасів
Оперативний рівень	Державний резерв (Держрезерв)	1) Формування стратегічних запасів зерна для забезпечення продовольчої безпеки; 2) Накопичення, зберігання та оновлення запасів; 3) Випуск зерна на ринок у кризових ситуаціях	1) Механізм закладання та відпуску зерна; 2) Система моніторингу обсягів та якості запасів; 3) Цільове фінансування з державного бюджету
	Аграрний фонд	1) Проведення фінансових та товарних інтервенцій на ринку зерна; 2) Забезпечення цінової стабільності; 3) Підтримка виробників через механізм заставних закупівель	1) Заставні ціни на зерно; 2) Фінансові інтервенції; 3) Товарні інтервенції (закупівля/продаж)
Контрольний рівень	Державна служба з питань безпеності харчових продуктів та захисту споживачів	1) Контроль якості та безпечності зерна і зернопродуктів; 2) Фітосанітарний контроль; 3) Сертифікація зернової продукції для внутрішнього ринку та експорту	1) Стандарти якості (ДСТУ); 2) Фітосанітарні сертифікати; 3) Лабораторні дослідження та інспекційний контроль
Ринкова інфраструктура	Біржові майданчики (Аграрна біржа та ін.)	1) Організація прозорого торгівлі зерном 2) Формування ринкових цін (цінове виявлення); 3) Забезпечення укладання форвардних та ф'ючерських контрактів	1) Біржові торги (спотові та строкові); 2) Котирування цін; 3) Стандартизовані контракти
Саморегулювання	Галузеві асоціації (УЗА, УАК та ін.)	1) Представництво інтересів учасників зернового ринку; 2) Розробка галузевих стандартів та кодексів поведінки; 3) Аналітична та інформаційна підтримка учасників ринку	1) Меморандуми, галузеві угоди; 2) Аналітичні звіти та прогнози; 3) Лобювання інтересів на законодавчому рівні

Інституційна архітектура регулювання зернового ринку в Україні включає державні органи виконавчої влади, спеціалізовані державні установи, саморегулювальні організації та ринкову інфраструктуру (табл. 1). Така багатосуб'єктна структура вимагає чіткої координації та розмежування зон відповідальності для уникнення дублювання функцій та підвищення загальної ефективності регулювання.

Система регулювання зернового ринку в Україні має багаторівневий характер і охоплює низку ключових суб'єктів, що функціонують на різних рівнях управління. На стратегічному рівні Кабінет Міністрів України та Міністерство аграрної політики визначають загальні напрями розвитку зернового сектору через програмні та нормативні інструменти. Оперативне регулювання здійснюють ДПЗКУ, Держрезерв та Аграрний фонд, які впливають на баланс попиту і пропозиції за допомогою інтервенційних та товарних механізмів. Контрольно-наглядові функції виконує Державна служба з питань безпечності харчових продуктів, забезпечуючи дотримання стандартів якості на всіх етапах обігу зерна. Водночас важливу роль відіграють біржові майданчики та галузеві асоціації, що сприяють формуванню прозорого ціноутворення і представляють інтереси учасників ринку. Ефективність цієї системи значною мірою залежить від рівня міжінституційної координації, адже її недостатність може призводити до дублювання функцій та суперечливості регуляторних рішень.

Зазначена інституційна структура створює організаційну основу для реалізації регуляторної політики, однак сама по собі не гарантує її результативності. Тому важливим є подальший емпіричний аналіз впливу діяльності цих суб'єктів та інструментів на функціонування зернового ринку в різні періоди. З цією метою проаналізовано динаміку ключових показників зернового ринку України за 2018–2024 роки – період, що охоплює довоєнне зростання, кризу 2022 року та поступове відновлення галузі (табл. 2).

Таблиця 2. Динаміка ключових показників зернового ринку України (2018–2024 рр.), складено автором на основі даних Держстату України, Міністерства аграрної політики та АПК-інформ [11, 12, 13]

Показник	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Валовий збір зерна, млн т	70,1	75,1	65,4	86,3	44,9	61,3	56,7
Експорт зерна, млн т	39,4	46,8	44,8	48,4	23,5	35,7	32,1
Частка зернових в обсязі експорту с/г продукції, %	65,25	67,88	72,05	70,15	61,37	63,41	62,08
Середня річна внутрішня ціна пшениці, грн/т	-	5800	5000	8000	6000*	6300	8500
Площа посіву зернових, млн га	15,3	15,0	14,8	15,1	11,8	13,4	13,9
Урожайність зернових, ц/га	45,2	49,8	43,5	56,8	37,3	45,0	40,5

Аналіз даних таблиці 2 дозволяє виділити декілька ключових тенденцій у розвитку зернового ринку України. По-перше, до 2022 року спостерігалася стала висхідна динаміка валового виробництва зерна: рекордний урожай 2021 року склав 86,3 млн т, що стало найвищим показником в історії незалежної України та підтвердило статус країни як одного з провідних світових виробників зернових культур. По-друге, частка зернового експорту традиційно становила 62–72% від експорту сільськогосподарської продукції, що свідчить про критичну важливість зернових в структурі експорту продовольчих товарів. [11].

По-третє, 2022 рік став переломним для зернового ринку: внаслідок повномасштабного вторгнення площа посіву зернових скоротилася на 21,9%, а валовий збір впав майже вдвічі – до 44,9 млн т. Водночас світові ціни на пшеницю у 2022 р. злетіли, але внутрішній ринок України зреагував протилежно – через блокаду портів зерно не могло вийти на експорт, утворився надлишок пропозиції, і ціни для виробників обвалились. Блокада чорноморських портів до серпня 2022 року, коли було підписано “Зернову ініціативу” за посередництва ООН та Туреччини, стала критичним викликом як для внутрішнього ринку, так і для глобальної продовольчої безпеки. Показово, що обсяг експорту зерна скоротився з 48,4 млн т у 2021 р. до 23,5 млн т у 2022 р., а урожайність зернових впала з 56,8 до 37,3 ц/га, що відобразило сукупний вплив скорочення посівних площ та погіршення агротехнічних умов виробництва [11, 12].

У 2023–2024 роках ринок демонструє поступове відновлення: площі посіву зростають, урожайність стабілізується, однак залишається суттєво нижчою за довоєнні показники через знищення аграрної інфраструктури та замінування сільськогосподарських угідь. Загалом, аналіз динаміки показує, що саме ефективність державного регулювання – зокрема, гнучкість реакції на кризові виклики, організація альтернативних експортних коридорів, митно-тарифні рішення ЄС щодо українського зерна – визначила збереження конкурентних позицій України на світових ринках навіть в умовах активних бойових дій.

Окремої уваги заслуговує динаміка виробничих витрат на вирощування зернових культур. Як свідчать дані рисунку 2, протягом 2011–2023 років спостерігалася стійке зростання витрат на виробництво пшениці, кукурудзи та ячменю. Якщо у 2011 році витрати на виробництво пшениці становили близько 80 грн/100 кг, то у 2023 році цей показник досяг 473 грн/100 кг, тобто зріс майже у шість разів. Аналогічну тенденцію демонструють кукурудза . Показово, що найбільш різке зростання витрат припало на 2022–2023 роки, що безпосередньо пов'язано з повномасштабним вторгненням: подорожчанням пального, добрив, засобів захисту рослин та логістичних послуг на тлі загальної інфляції воєнного часу. Примітно, що у 2022 році зафіксовано короткочасне зниження витрат (пшениця – 292 грн/100 кг, ячмінь – 286 грн/100 кг) порівняно з 2021 роком, що пояснюється різким скороченням посівних площ та обсягів застосування матеріально-технічних ресурсів в умовах бойових дій. Стрімке зростання виробничих витрат за відсутності адекватної компенсаторної підтримки з боку держави суттєво

знижує рентабельність зернового виробництва та актуалізує необхідність розширення фінансових інструментів державної підтримки аграрного сектору.

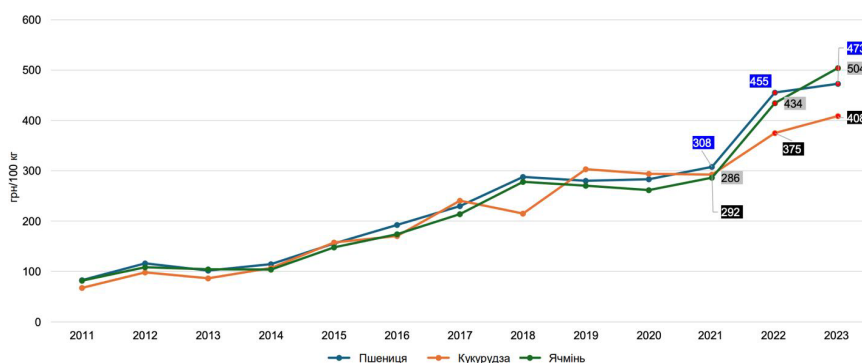

Рис. 2. Виробничі витрати: зернові, Агровигляд України 2024–2033 [14]

Повномасштабне вторгнення Росії суттєво трансформувало механізм державного регулювання зернового ринку. По-перше, уряд був змушений оперативним чином відмовитися від частини регуляторних обмежень для стимулювання виробництва та забезпечення надходжень від експорту. Зокрема, у квітні 2022 року було скасовано ряд бюрократичних процедур, спрощено ліцензування та розмитнення при експорті. По-друге, держава активізувала роботу Державного резерву: у 2022–2023 роках відбувалися масштабні операції з поповнення та розподілу стратегічних запасів зерна для забезпечення потреб населення в умовах блокади морських портів.

Ключовим викликом для регуляторного механізму стала логістична криза. Традиційний морський шлях через Чорне море, який забезпечував 90–95% зернового експорту, виявився заблокованим. Держава спільно з галузевими асоціаціями та при підтримці ЄС оперативним чином розробила альтернативні маршрути через залізницю та річкові порти Дунаю (Ізмаїл, Рені). Однак пропускна спроможність цих коридорів виявилась у 3–4 рази нижчою за морські потужності, що зумовило суттєве скорочення обсягів вивезення зерна в 2022 році. Підписання та наступне денонсування Росією “Зернової ініціативи” у 2023 році наочно продемонструвало залежність ефективності внутрішнього регуляторного механізму від зовнішньополітичних факторів.

Окрім логістики, у 2023 році нова суперечність виникла у відносинах з сусідніми країнами – членами ЄС (Польща, Угорщина, Словаччина, Румунія, Болгарія), які запровадили тимчасові односторонні обмеження на імпорту українського зерна через ризики дестабілізації їх власних ринків. Це вимагало від українського уряду активної дипломатичної та переговорної роботи і поставило на порядок денний питання про необхідність розвитку внутрішньої переробки зерна як альтернативи сирому зерновому експорту.

Незважаючи на наявну інституційну архітектуру, діючий механізм державного регулювання зернового ринку має ряд системних проблем, що знижують його ефективність.

Ретроспективний аналіз свідчить, що державні інтервенції та квотування експорту нерідко запроваджуються із запізненням у відповідь на вже сформовані цінові дисбаланси, замість їх превентивного недопущення. Недостатня координація між регуляторними суб'єктами є також відчутною проблемою. Розпорошеність функцій між ДПЗКУ, Аграрним фондом, Держрезервом та профільним міністерством часто призводить до дублювання повноважень, суперечливих сигналів для ринку та неефективного використання бюджетних ресурсів.

Обмеженість фінансових інструментів підтримки виробників значно знижує ефективність виробництва. Порівняно з аграрними субсидіями країн ЄС та США, бюджетна підтримка українських виробників зерна є недостатньою. За даними ОЕСР, рівень підтримки виробників (PSE) в Україні у 2022–2024 роках становив у середньому лише 2,4% від валового доходу аграріїв, що є значно нижчим за середній показник по країнах ОЕСР та рівень підтримки в ЄС. Обмеженість кредитних ресурсів для малих та середніх господарств гальмує технологічну модернізацію галузі [15].

Біржова торгівля зерном в Україні залишається недостатньо розвиненою: переважна більшість угод укладається поза організованими майданчиками, що знижує прозорість ціноутворення та обмежує доступ малих виробників до ринкових можливостей. Слабкий розвиток системи складських розписок та ф'ючерсного ринку не дозволяє виробникам ефективно управляти ціновими ризиками. До того ж, незважаючи на підписання Угоди про асоціацію, процес гармонізації технічних регламентів та стандартів якості зерна з вимогами ЄС залишається незавершеним, що ускладнює доступ українських виробників до преміальних сегментів європейського ринку.

З урахуванням виявлених проблем, пропонується для розгляду низка напрямів удосконалення механізму державного регулювання ринку зерна (табл. 3).

Реалізація запропонованих заходів потребує системного підходу та узгодженої взаємодії між державними органами, бізнесом та науковою спільнотою. Пріоритетними в короткостроковій перспективі (1–2 роки) є інституційна консолідація та вдосконалення цінового регулювання як основи для ефективного функціонування всього механізму. В середньостроковій перспективі (3–5 років) ключового значення набувають розвиток фінансових інструментів підтримки, ринкової інфраструктури та гармонізація зі стандартами ЄС – у контексті підготовки до вступу в ЄС та відбудови зруйнованого агропромислового комплексу в повоєнний період.

Слід підкреслити, що вдосконалення механізму державного регулювання ринку зерна має відбуватися з урахуванням двох ключових векторів: забезпечення внутрішньої продовольчої безпеки в умовах тривалого збройного конфлікту та зміцнення позицій України як надійного постачальника зерна на міжнародних ринках. Ці вектори не суперечать один одному, однак вимагають тонкого балансування при формуванні

регуляторних рішень, яке може бути досягнуто лише на основі прозорих, заздалегідь оголошених критеріїв та системи моніторингу індикаторів зернового ринку.

Таблиця 3. Рекомендовані заходи щодо вдосконалення механізму державного регулювання ринку зерна в Україні, розроблено автором

Напрямок вдосконалення	Конкретні заходи	Очікуваний результат
Інституційна консолідація	Створення єдиного координаційного органу зернової політики на базі Міністерства аграрної політики; чітке розмежування функцій між ДПЗКУ та Держрезервом; ліквідація дублювання повноважень	Підвищення ефективності регуляторних рішень; скорочення часу реакції на ринкові зміни; оптимізація бюджетних витрат
Вдосконалення цінового регулювання	Розробка прозорого алгоритму введення експортних обмежень на основі чітких індикаторів (рівень перехідних запасів, індекс внутрішніх цін); запровадження системи автоматичних стабілізаторів	Підвищення передбачуваності регуляторного середовища; зниження транзакційних витрат; зміцнення довіри ринкових гравців до державної політики
Розвиток фінансових інструментів підтримки	Розширення програм аграрного кредитування; розвиток системи складських розписок та аграрних розписок як заставних інструментів; запровадження програм страхування аграрних ризиків	Покращення доступу малих і середніх господарств до фінансових ресурсів; зниження цінових ризиків; стимулювання інвестицій у технологічну модернізацію
Розвиток ринкової інфраструктури	Стимулювання розвитку біржової торгівлі зерном; запровадження електронних аукціонів для держзакупівель; розбудова мережі сертифікованих зерносховищ	Підвищення прозорості ціноутворення; розширення доступу виробників до ринку; зменшення частки тіньових операцій
Гармонізація зі стандартами ЄС	Прискорення імплементації технічних регламентів ЄС; сертифікація лабораторій відповідно до вимог ЄС; навчання інспекторів	Розширення доступу на ринки ЄС; підвищення конкурентоспроможності; підготовка до вступу в ЄС
Диверсифікація логістики	Розбудова потужностей Дунайських портів; розвиток залізничної логістики; будівництво зернових терміналів на нових напрямках	Зниження залежності від єдиного транспортного коридору; забезпечення стійкості експортного потенціалу в умовах геополітичних ризиків

Висновки. Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що механізм державного регулювання ринку зерна в Україні являє собою багаторівневу систему, яка поєднує економічні, правові, організаційні та інформаційні інструменти впливу та реалізується через низку ключових

інституційних суб'єктів – від Кабінету Міністрів України до галузевих асоціацій. Загалом ця система відповідає сучасним міжнародним практикам регулювання аграрних ринків, проте водночас характеризується низкою проблем, пов'язаних із недостатнім рівнем координації між суб'єктами регулювання, обмеженістю ресурсного забезпечення та недостатньою прозорістю окремих регуляторних процедур.

Аналіз динаміки ключових показників функціонування зернового ринку у 2018–2024 роках засвідчив, що повномасштабне вторгнення 2022 року стало найбільш значним зовнішнім шоком для галузі в новітній історії України. Воно спричинило суттєве скорочення обсягів виробництва, порушення традиційних логістичних маршрутів та істотні трансформації у структурі експорту. Водночас подальше часткове відновлення показників у 2023–2024 роках свідчить про наявність значного адаптаційного потенціалу зернового сектору та його здатність функціонувати в умовах підвищеної невизначеності та зовнішніх ризиків.

Разом із тим дослідження дозволило виокремити низку системних проблем механізму державного регулювання зернового ринку, серед яких непослідовність та проциклічність окремих регуляторних рішень, недостатній рівень координації між органами управління, обмеженість фінансових інструментів підтримки виробників, нерозвиненість окремих елементів ринкової інфраструктури, а також незавершеність процесу гармонізації нормативно-правової бази із вимогами Європейського Союзу.

У цьому контексті обґрунтовано необхідність удосконалення механізму державного регулювання зернового ринку за декількома взаємопов'язаними напрямками, зокрема, шляхом посилення інституційної координації, вдосконалення механізмів цінового регулювання, розвитку фінансових інструментів підтримки виробників, розбудови ринкової та логістичної інфраструктури, а також подальшої гармонізації національних стандартів із європейськими вимогами. Реалізація зазначених заходів сприятиме підвищенню ефективності функціонування зернового ринку, зміцненню продовольчої безпеки держави та посиленню позицій України на світових аграрних ринках.

Перспективи подальших досліджень доцільно пов'язувати з розробкою кількісних індикаторів оцінювання ефективності механізму державного регулювання, моделюванням можливих сценаріїв розвитку зернового ринку в умовах післявоєнного відновлення економіки, а також із поглибленим аналізом досвіду країн Європейського Союзу з метою формування оптимальної моделі регулювання аграрного сектору в контексті євроінтеграційних процесів.

1. Кваша С. М. Теорія добробуту та оцінка наслідків управлінських рішень в аграрній сфері. Економіка АПК. 2018. № 4. С. 12–19.
2. Діброва А. Д. Державне регулювання сільськогосподарського виробництва: теорія, методологія, практика. Київ : ВПЦ “Київський університет”, 2008. 512 с.
3. Жемойда О. В. Формування пропозиції на ринку агропродовольчої продукції з урахуванням регіональної спеціалізації. Економіка та управління АПК. 2019. № 2. С. 45–53.
4. Ковальова О. В. Потенціал виробництва та експорту зерна в Україні: оцінка та напрями розвитку. Зерно і хліб. 2020. № 3. С. 28–35.

5. Козак О. А. Сучасний стан та проблеми розвитку зернової галузі України. *Агросвіт*. 2021. № 7. С. 18–26.
6. Шпичак О. М. Диверсифікація напрямів використання зерна як пріоритет аграрної політики України. *Економіка АПК*. 2019. № 6. С. 5–14.
7. Месель-Веселяк В. Я. Потенційні можливості виробництва зерна в Україні. *Економіка АПК*. 2020. № 1. С. 6–19.
8. Яремчук Н. В. Системна методологія управління зернопродуктовим підкомплексом АПК. *Вісник аграрної науки*. 2021. № 5. С. 62–71.
9. Закон України “Про зерно та ринок зерна в Україні” від 04.07.2002 № 37-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/37-15> (дата звернення: 10.12.2025).
10. Закон України “Про державну підтримку сільського господарства України” від 24.06.2004 № 1877-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15> (дата звернення: 10.12.2025).
11. Державна служба статистики України. Сільське господарство України: статистичний збірник. 2024. URL: <https://stat.gov.ua/uk/publications/statystychnyy-shchorichnyk-ukrayiny-2024> (дата звернення: 10.12.2025).
12. Міністерство аграрної політики та продовольства України. Аналітичні матеріали щодо стану зернового ринку. 2024. URL: <https://minagro.gov.ua> (дата звернення: 10.12.2025).
13. АПК-Інформ: агентство. Ціни на сільськогосподарську продукцію. URL: <https://www.apk-inform.com/uk/prices> (дата звернення: 10.12.2025).
14. Агровигляд України 2024–2033 / М. Богонос, П. Мартишев, Р. Назаркіна [та ін.] ; Центр дослідж. продовольства та землекористування KSE, Поліс. нац. ун-т, НУБіП України. Київ, 2024. С. 9.
15. OECD (2025). *Agricultural Policy Monitoring and Evaluation: Ukraine*. OECD Publishing. URL: https://www.oecd.org/en/publications/agricultural-policy-monitoring-and-evaluation-2025_a80ac398-en/full-report/ukraine_0e71d61e.html (дата звернення: 10.12.2025).

1. Kvasha S. M. *Teoriia dobrobutu ta otsinka naslidkiv upravlinskykh rishen v aharnii sferi*. Ekonomika APK. 2018. № 4. С. 12–19.
2. Dibrova A. D. *Derzhavne rehuliuвання silskohospodarskoho vyrobnytstva: teoriia, metodolohiia, praktyka*. Kyiv : VPTs “Kyivskiy universytet”, 2008. 512 s.
3. Zhemoida O. V. Formuvannya propozytsii na rynku ahroprodovolchoi produktsii z urakhuvanniam regionalnoi spetsializatsii. *Ekonomika ta upravlinnia APK*. 2019. № 2. С. 45–53.
4. Kovalova O. V. Potentsial vyrobnytstva ta eksportu zerna v Ukraini: otsinka ta napriamy rozvytku. *Zerno i khlіb*. 2020. № 3. С. 28–35.
5. Kozak O. A. *Suchasnyi stan ta problemy rozvytku zernovoi haluzi Ukrainy*. Ahrosvit. 2021. № 7. С. 18–26.
6. Shpychak O. M. *Dyversyfikatsiia napriamiv vykorystannia zerna yak priorytet aharnoi polityky Ukrainy*. *Ekonomika APK*. 2019. № 6. С. 5–14.
7. Mesel-Veseliak V. Ya. *Potentsiini mozhlyvosti vyrobnytstva zerna v Ukraini*. *Ekonomika APK*. 2020. № 1. С. 6–19.
8. Iaremchuk N. V. *Systemna metodolohiia upravlinnia zernoproduktivym pidkompleksom APK*. *Visnyk aharnoi nauky*. 2021. № 5. С. 62–71.
9. Закон України “Про зерно та ринок зерна в Україні” від 04.07.2002 № 37-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/37-15> (дата звернення: 10.12.2025).
10. Закон України “Про державну підтримку сільського господарства України” від 24.06.2004 № 1877-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15> (дата звернення: 10.12.2025).
11. Державна служба статистики України. Сільське господарство України: статистичний збірник. 2024. URL: <https://stat.gov.ua/uk/publications/statystychnyy-shchorichnyk-ukrayiny-2024> (дата звернення: 10.12.2025).
12. Міністерство аграрної політики та продовольства України. Аналітичні матеріали щодо стану зернового ринку. 2024. URL: <https://minagro.gov.ua> (дата звернення: 10.12.2025).
13. АПК-Інформ: агентство. Ціни на сільськогосподарську продукцію. URL: <https://www.apk-inform.com/uk/prices> (дата звернення: 10.12.2025).
14. Агровигляд України 2024–2033 / М. Богонос, Р. Мартисhev, Р. Назаркіна [та ін.] ; Тsentр дослідж. продовольства та землекористування KSE, Поліс. нац. ун-т, НУБіП України. Київ, 2024. С. 9.
15. OECD (2025). *Agricultural Policy Monitoring and Evaluation: Ukraine*. OECD Publishing. URL: https://www.oecd.org/en/publications/agricultural-policy-monitoring-and-evaluation-2025_a80ac398-en/full-report/ukraine_0e71d61e.html (дата звернення: 10.12.2025).